

Motion till riksdagen

1988/89:Jo55

av Bengt Rosén m.fl. (fp)

med anledning av prop. 1988/89:140 om reglering
av priserna på jordbruksprodukter, m.m.

Inom frihandelsorganisationen GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) har sedan två år förts förhandlingar om marknadsanpassning av jordbruket och övergång till frihandel. I början av april i år nåddes — något oväntat — en uppgörelse med innebörd att nationellt stöd till jordbruket liksom handelshinder successivt skall minskas. Denna händelse har satt sin prägel på årets prisregleringsproposition.

Det finns stor anledning att se positivt på genombrottet i GATT-förhandlingarna på jordbrukets område.

I det vida perspektivet innebär varje internationell överenskommelse ett framsteg för mänskligheten. De är viktiga för utvecklingen av fred, mänskliga rättigheter och miljöarbetet. Att den nationellt så betydelsefulla men komplicerade livsmedelsproduktionen — som tidigare stått emot alla försök att få till stånd internationella handelsöverenskommelser främst med hänvisning till beredskapsskäl — nu successivt kommer att avregleras och avsubventioneras visar att det internationella samarbetsklimatet är bättre än någonsin. Flera öststater har deltagit i förhandlingarna.

För svenskt vidkommande innebär GATT-avtalet ett viktigt trendbrott. Allt sedan vi i slutet av 1800-talet införde ett gränsskydd för jordbruksprodukter har regleringar ständigt fött nya regleringar och jordbruksnäringen har kommit att alltmer avlägsna sig från marknadsekonomi. Åtskilliga år av utredningar har avsatt tusentals textsidor, men ansträngningarna att minska jordbruksbyråkratin har misslyckats. Men nu har vi äntligen anträtt vägen ur regleringsekonomi och mot en marknadsekonomi där statsmaktens huvudsakliga uppgift blir att ange ramarna ur miljö-, djurskydds- och regionalpolitiska aspekter.

GATT-avtalet innehåller bestämmelser som skall tillämpas på lång sikt och på kort sikt. Det långa perspektivet tar sin början 1991, då en successiv neddragning av olika former av jordbruksstöd och handelshinder inleds. Fortsatta förhandlingar, som skall vara avklarade senast hösten 1990, skall bl.a. klarlägga hur långt avregleringen skall gå och den årliga takten härför. USA ställde i inledningen kravet att målet skulle vara total avreglering men fick i slutförhandlingarna ge upp detta. Avtalstexten talar nu om "betydande successiva minskningar". En väl grundad gissning torde vara att avregleringen kommer att gå mycket långt och vara genomförd fram till sekelskiftet.

På initiativ av de nordiska länderna innehåller GATT-dokumentet en

bestämmelse som ger möjlighet för de länder som ställer längre gående krav på t.ex. miljö- djurskydds- eller regionalpolitisk hänsyn att få kompensera sitt jordbruk för ökade kostnader i samband härmed. Denna bestämmelse kan visa sig mycket värdefull i ett internationellt arbete för ökad miljö- och djurskyddshänsyn. Det kan t.ex. vara lättare för ett enskilt land att införa längre gående miljöhänsyn än att acceptera att konkurrentlandet tillåts kompensera sina jordbrukare för ökade kostnader.

På kort sikt innebär GATT-avtalet en frysning av nuvarande produktpriser. Den kostnadskompensationen som statens jordbruksnämnd föreslagit för kommande budgetår — totalt 1.170 milj. kr., vilket motsvarar drygt 3% av produktionskostnaderna — kan inte som tidigare läggas ut som prishöjningar på produktionen. I valet av kompensationsätt — som enligt GATT-avtalet ej heller får vara produktionsstimulerande — föreslår regeringen i årets prisproposition att det betalas ut per djur och i den mindre mån det berör vegetabilier per areal. Regeringen har försäkrat sig hos jordbruksnämnden och SCB att det går att korrigera den senaste statistiken för ägar- och produktionsförändringar.

Även om den valda metoden att kostnadskompensera jordbruket är något trubbig accepterar vi förslaget. En annan möjlighet som har övervägts är att betala ut kompensationen enbart i form av arealbidrag. Det tar dock något år innan ett arealbidrag kommer animalieproducenterna — som skall ha huvuddelen av aktuell kompensation — till del i form av lägre fodersädspriser och därför är metoden inte användbar för budgetåret 89/90. Folkpartiet har i tidigare motioner påvisat betydande fördelar med arealersättning i en ny jordbrukspolitik och förslaget kommer att bearbetas av den parlamentariska jordbruksgruppen i höst. Det finns möjlighet att betala ut kostnadskompensationen för budgetåret 90/91 per areal.

Genombrottet i GATT-förhandlingarna innebär dock inte att alla problem för det svenska jordbruket är lösta och att det endast återstår en transportsträcka fram till ett internationellt avreglerat jordbruk med konkurrens på lika villkor. Jordbruket kommer att ställas inför betydande problem under den närmaste framtiden.

För det första är inte våra lantbrukare vana vid att uppträda som företagare på en fri marknad. De har varit verksamma inom en näring där staten garanterat priser och avsättning. Prisnivån har visserligen varit pressad p.g.a. överproduktionen men den svårigheten har större delen av lantbrukarkåren bemästrat genom att arbeta fler timmar och skaffa inkomstkällor utanför jordbruket. När nu förutsättningarna ändras och förmågan att göra marknadsbedömning och andra allmänna företagaregenskaper i större utsträckning kommer att påverka resultatet så är det troligt att ett relativt stort antal vill lämna jordbruket för andra yrkesuppgifter. Det kommer för många att upplevas som en smärtsam omställning och det är viktigt att samhället lämnar det stöd som behövs för att det skall kunna ske under socialt accepterade former.

Vidare måste vi ha klart för oss att arbetet med att minska överproduktionen av livsmedel måste bedrivas målmedvetet från alla länders sida även under den tid då en successiv avreglering skall äga rum. Skulle man internationellt slå sig till ro med de neddragningar som hitintills uppnåtts och gå

över i ett avreglerat och avsubventionerat jordbruk med nuvarande överskott så kommer vi aldrig att få uppleva ett jordbruk i internationell konkurrens på lika villkor. Överskotten skulle orsaka en turbulens av den omfattningen att förmodligen hela GATT-avtalet skulle raderas. Skall avtalet kunna förverkligas fullt ut måste det föreligga en någorlunda balans mellan utbud och efterfrågan på livsmedel i världen när de sista regleringarna släpps. Sedan kommer den fria konkurrensen att förändra livsmedelsproduktionen i olika länder men det kommer förhoppningsvis att ske i en takt som ger enskilda lantbrukare möjlighet till anpassning och omställning.

Vi har i Sverige kommit en bra bit på väg när det gäller balans mellan produktionen och konsumtion av animalier, men tyvärr svänger nu utvecklingen åt fel håll och överskotten börjar åter att öka. När det gäller spannmålsöverskottet så har i stort sett ingenting hänt under den femåriga omställningstid som riksdagen beslutade om 1985. Den minskning som har skett härör från tillfälliga åtgärder såsom betald träda. Det mest hoppingsivande för framtiden vad avser alternativ till den för stora spannmålsarealen har uppenbarats under det senaste halvåret i form av ett koncept för energiskogsodling som utvecklats av Örebro Lantmän. För att energiskogsodling skall kunna utvecklas och fliseldning bli ett kommersiellt alternativ för energiproduktion i samband med kärnkraftsvecklingen har det bedömts nödvändigt att före 1992 ha fått till stånd försöksodling på sammanlagt ca. 10.000 ha i Götaland och Svealand. Eftersom det är fråga om en pionjärinsats behövs ca. 90 milj. kr. i planteringsstöd. Folkpartiet föreslog i årets partimotion att nämnda belopp skulle ställas till förfogande under en treårsperiod av s.k. regleringsmedel och glädjande nog meddelade regeringen i början av april att man i år kommer att överlämna 50 milj. kr. som kan användas för detta ändamål. Vi räknar med att återstående medel tillskjuts kommande år.

När man läser årets prisregleringsproposition så får man intrycket att regeringen tror att GATT-avtalet kommer att lösa alla problem för det svenska jordbruket. Regeringen anser att nuvarande trädesprogram skall avbrytas, den framhåller att det är sista året som staten är med och betalar för överskottsarealen och att bidraget nu skall räknas på halva överskotts-kvantiteten vid normalskörd. Det är oroande om regeringen inte inser att vi fortfarande dras med olösta överskottsproblem och att jordbruket kommer att ställas inför stora påfrestningar innan GATT-avtalet är uppfyllt. Vi kommer i fortsättningen att kommentera delar av propositionen och redovisa folkpartiets syn och förslag.

Överskottsarealen

Riksdagen beslöt våren 1985 att samhällets delansvar för överskottsarealen under en femårsperiod skall vara 40 procent räknat vid normalskörd. I prop. 1984/85:166 redovisas den beräkning som livsmedelskommisionen (LMK) gjort: "Samhällets kostnader beräknas första året bli 160 milj. kr. för att därefter minska. En uppskattning av kostnaderna beräknas för en femårsperiod till 600 milj. kr."

Av LMK:s rapport framgår att kommittén utgått från en överskottskvan-

titet om 1 milj. ton vid normalskörd till en beräknad exportkostnad av 40 öre/kg. Vidare framgår av rapporten att LMK räknade med att världsmarknadspriserna på spannmål skulle öka reallt och att vår överskottskvantitet skulle minska genom att lantbrukarna förväntades övergå till odling av andra alternativ, bl.a. för energiändamål. Vår bedömning är att det var med anledning av att världsmarknadspriserna på spannmål förväntades öka och exportkvantiteten minska som LMK räknade med sjunkande exportkostnader.

Våren 1986 beslöt riksdagen att statens andel av de totala exportkostnaderna för 1985 års skörd skulle fastställas till 40 procent å 1 milj. ton till den faktiska exportkostnaden 84,5 öre/kg. Därmed gick riksdagen emot jordbruksministern som hävdade att det var den exportkostnad om 40 öre/kg som LMK två år tidigare räknat med som skulle gälla.

I förra årets prisproposition — prop 1987/88:165 — angav jordbruksministern att han beräknat statens ansvar för 1988 års skörd till 250 milj. kr. Han sade sig därvid ha utgått från riksdagens beslut "att statens delansvar skall utgöra 40 % av kostnaderna för exportöverskottet vid normalskörd (1 000 milj. kg.) och att delansvaret skall trappas ned under den femårsperiod för vilken staten påtagit sig detta ansvar".

Med vpk:s hjälp fick regeringen majoritet i riksdagen för nämnda ståndpunkt. Det väckte stort uppseende att vpk av någon anledning fann det förenligt med sina intressen att plötsligt gå emot sitt eget yrkande i tidigare avlämnad partimotion. Och att regeringen hävdade att riksdagen 1985 beslutat att successivt trappa ned statens 40-procentiga ansvar därför att man i jordbruksutskottets betänkande redovisade LMK:s prognos om sjunkande exportkostnader, som tyvärr visade sig vara helt felaktig.

Regeringen återkommer till avtrappningsresonemanget i årets prisregleringsproposition med en ny innovation. Nu har man kommit fram till att det var överskottet om 1 milj. ton vid normalskörd som riksdagen 1985 beslöt att trappa ned; för årets skörd skall statens ansvar beräknas på 0,5 milj. ton och beloppet anges till ca. 200 milj. kr.

Nu är det möjligt att beräknade 200 milj. kr. visar sig räcka även utan avtrappat statligt ansvar. Regeringen har nämligen utgått från en exportkostnad av 1 kr./kg men eftersom världsmarknadspriserna är på väg upp kan det visa sig att 50 öre/kg blir tillräckligt. Vi anser från folkpartiet att staten för det sista år som omfattas av det livsmedelspolitiska beslutet 1985 till regleringsorganet Svensk Spannmålshandel i höst skall inbetala ett belopp som motsvarar 40 procent å den beräknade exportkostnaden för överskottet vid normalskörd, dvs. 1 milj. ton.

Sedan får regeringen och företrädare för näringen ta beslut om statens bidrag till viss del skall användas för att stimulera alternativ till den för stora spannmålsodlingen. Den ordningen gällde fram till förra året, då regeringen omotiverat ensidigt beslutade om användningssätt. Eftersom statens representant har vetorätt i Svensk Spannmålshandels styrelse har regeringen den fulla kontrollen över vad medlen användes till. Med anledning av den stora omställning som svenskt jordbruk står inför är det angeläget att inte regeringen fattar "diktatoriska beslut" som stör relationerna till näringen.

Vi vänder oss också från folkpartiet emot att regeringen nu inte föreslår någon förlängning av "Omställning 90". När regeringen och LRF hösten 1987 träffade överenskommelse om besädd träda var tanken att systemet skulle tillämpas en bit in på 90-talet och kunna fånga upp möjligheter till permanent omläggning från spannmålsodling, därav namnet. När jordbruksministern i årets prisregleringsproposition konstaterar att Omställning 90 gav ca. 150 milj. kr. i positiv nettoeffekt 1988 och att den för 1989 beräknas ge 100—150 milj. kr. så är slutsatsen att den nu bör avskaffas förvånande. Regeringen har visserligen tillsatt en parlamentarisk arbetsgrupp som skall utvärdera den femårsperiod som riksdagen 1985 beslutade om och lägga förslag till en ny jordbrukspolitik. Men denna grupp har inga möjligheter att ägna sig åt den dagsaktuella jordbrukspolitiken: uppdraget att på kort tid lägga förslag om framtidens jordbrukspolitik är svårt nog. Vi har tidigare konstaterat att vi knappast kommit någon vart med långsiktiga förändringar av den för stora spannmålsodlingen och med hänsyn härtill anser vi att regeringen omgående bör uppta överläggningar med LRF om förlängning av Omställning 90. Sedan får den parlamentariska arbetsgruppen lägga förslag om statens framtida medansvar för överskottsarealen.

Mjölproduktionen

Förra våren beslutade riksdagen om avskaffande av tvåprissystemet för mjölk från den 1 juli 1989. Folkpartiet medverkade till detta beslut men hade ett särskilt yrkande om att 100 milj. kr. av överskott från tidigare införselavgifter skulle reserveras för att hålla mjölkpriset inom stödområdet uppe för den händelse tvåprissystemets avskaffande skulle leda till höjd produktion och sänkta producentpriser.

Folkpartiets förslag vann icke riksdagens bifall utan nämnda medel drogs in till statskassan. Regeringen utlovade dock att jordbruksnämnden skulle få i uppdrag att utarbeta förslag till åtgärder som innebär att mjölkproducenter inom stödområdet och mindre producenter i övriga Sverige kan skyddas mot sänkningar av producentpriset.

Nu konstaterar jordbruksministern dock i prisregleringspropositionen att jordbruksnämnden inte har kommit med något förslag och han nöjer sig med att uttala att nämnden måste särskilt följa utvecklingen och ha hög handlingsberedskap. Vi finner detta lugn anmärkningsvärt. Jordbruksnämnden har beräknat att mjölkproduktionen med anledning av tvåprissystemets avskaffande kommer att öka med 2—3%, SMR:s bedömningar ligger högre. Detta innebär ofrånkomligt ett lägre producentpris på mjölk eftersom näringen har hela ansvaret för att betala det ökande exportbehovet.

Till detta kommer att regeringen i kompletteringspropositionen föreslagit slopande av återstående mjölksubventioner, vilket innebär att mjölkpriset — med tidigare beslutad höjning — stiger med ca 2 kr/l från 1 juli i år. Även om barnfamiljerna — som utgör den största gruppen mjölkkonsumenter — enligt regeringens förslag kommer att kompenseras för de ökande kostnaderna så innebär det att mjölkkonsumtionen kommer att minska

hos övriga grupper. Genomförs förslaget så innebär det ytterligare exportöverskott och sänkt producentpris.

Vi har beräknat att kostnaden för att motverka sänkt producentpris på mjölk inom stödområdet med anledning av tvåprissystemets avskaffande för nästa budgetår kan uppgå till 50 milj. kr. Vi finner det nödvändigt att medel reserveras och föreslår att statens jordbruksnämnd tillförs ett förslagsanslag.

Mot.1988/89
Jo55

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi

1. att riksdagen med avslag på regeringens förslag i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om statens delansvar för överskottsarealen,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att statens bidrag till kostnaden för överskottsarealen bör utbetalas till regeringsorganet Svensk Spannmålshandel,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Omställning 90,

4. att riksdagen beslutar att tillställa statens jordbruksnämnd ett förslagsanslag om 50 milj. kr. av budgetmedel för att förhindra att producentpriset på mjölk sjunker inom stödområdet.

Stockholm den 9 maj 1989

Bengt Rosén (fp)

Lars Ernestam (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Anders Castberger (fp)